

CSERNUS SÁNDOR

„Joinville urának levele X. Lajos királyhoz” – és ami mögötte van*

Jean de Joinville a középkori francia történetírás egyik legnagyobb alakja. Szent Lajosról írott műve a kor egyik legkiemelkedőbb alkotása,¹ melyet széleskörűen ismer, elismer és felhasznál a Szent Lajos korának és személyének bemutatásával foglalkozó szakirodalom. Joinville-nek azonban vannak ennél jóval kevésbé ismert írásai is, melyek a fő művétől nem függetlenek, és fontos információkkal segítik annak megértését. A szakma további három, egymástól nagyon eltérő jellegű, illetve műfajú alkotás, dokumentum szerzőségét tulajdonítja neki.² Van két rövid szöveg – egy kőbe vésett családtörténet és egy X. Lajos királynak küldött levél –, melyek a 14. század második évtizede első felében keletkeztek, és amelyeket számos körülmény kapcsol János úr művéhez.³

Az első Joinville könyvével szinte egy időben, annak kontextusában és hangulatában íródott. A másik dokumentum levél, mely a könyv befejezése után hat évvel született, s egy konkrét eseményhez kapcsolódik. Címzettje azonos a Joinville-történet 1309-es dedikációjának címzettjével, X. (Civakodó) Lajossal, azzal a különbséggel, hogy Lajos ekkor már

---

* A tanulmány a Lendület „Magyarország a középkori Európában” MTA-DE Kutatócsoport / LP2014-13/2014 programjához kapcsolódóan készült.

¹ Kiadva: Joinville, Jean de: Szent Lajos élete és bölcs mondásai. A középkori francia történetírás remekei II. Közzéteszi: Csernus Sándor. Bp., 2015.

² Egymástól nagyon eltérő jellegű, illetve műfajú dokumentumokról van szó. A legrégebbi egy Akkonban 1250-ben megírt, képekkel gazdagon díszített *Credo*, a legkésőbbi, a X. Lajos királynak Champagne *sénéchal*ja minőségében 1315 júniusában írott levele. Keletkezésük kronológiáját még Gaston Paris állította föl. Paris, Gaston: Jean, sire de Joinville. In: Histoire littéraire de la France. XXXII. Paris, 1898. 457–458.; Joinville, Jean de: Histoire de Saint Louis, suivie du Credo et la Lettre de Louis X. éd. de Wailly, Natalis de: Paris, 1868. (Johnson Reprint, New York. 1965.)

³ A két rövid szöveg a legkésőbbi: a felirat 1311-ből, a X. Lajosnak írott levél pedig 1315-ből való. Paris, Gaston: Jean, sire i. m. 457–458. L'éditaphé composée par Joinville. Wailly, Natalis de: Joinville i. m. 544–547.; Paris, Gaston: Jean, sire i. m., 455–457. Lettre de Jean, sire de Joinville au roi Louis X. Wailly, Natalis de: Joinville i. m. 450–451.; Csernus Sándor: Keresztes családtörténet és kőbe vésett emlékezet. In: Genius loci. Laszlovszky 60. ed. by Mérai, Dóra and al. Bp., 2018. 300–305.

apja, Szép Fülöp halálát⁴ követően nem csupán Navarrának, hanem Franciaországnak is a királya.

A „*Jánosnak, Joinville urának a levele X. Lajos királyhoz*”⁵ címet viselő forrásunk rövid, alig egyoldalas szöveg, melynek a nyelvezete meglehetősen érdekes fordulatokat tartalmaz és tartalmában vannak többé-kevésbé rejtett, ám annál érdekesebb utalások. Ez az egyetlen Joinville-től ránk maradt dokumentum, mely biztosan eredeti, és amelyről azt tartják, hogy megőrizte János úr keze írását.

853. „*Jó urának, Lajosnak, Isten kegyelméből Franciaország és Navarra királyának, Jean, Joinville ura, az ő champagne-i sénéchalja, üdvözlését küldi és szolgálatára kész.*

854. *Kedves Uram, bizony igaz, mint ahogy ön mondta,⁶ hogy békét kötött a flamandokkal; és mivel, uram, mi azt hittük, hogy ez úgy igaz, nem tettünk semmi előkészületet arra, hogy harcra rendelkezésére álljunk. És azt pedig, uram, amit ön tudatott velem, hogy Arras-ba⁷ megy, hogy megtorolja a sértést, amit a flamandok önnel szemben elkövettek, úgy látom, uram, hogy helyesen teszi; Isten legyen a segítségére!*

855. *És az, amit nekem elrendelt, hogy én és embereim legyünk Archie (Orhies)-ban⁸ június hónap közepén, uram, tudatom önnel, hogy az egyszerűen lehetetlen; mivel üzenetét június második vasárnapján⁹ kaptam meg, és így nyolc nap telt el addig, hogy levelét kézhez vettem. És amilyen gyorsan csak tehetem, az embereim majd készen fognak állni, hogy oda menjenek, ahova ön kívánja.*

856. *Uram, ne vegye rossz néven, hogy első szavaimban csak 'Jó Uramnak' ('Bon seigneur') szólítottam; mert nem tettem másként korábbi uraimmal, azokkal a királyokkal sem, akik ön előtt uralkodtak, hogy Isten oldozza föl őket! Hogy a Mi urunk legyen az ön őrzője!*

857. *Kiadatott június hónap második vasárnapján, amikor az ön levelét meghozták nekem, az ezer-háromszáz-tizenötös esztendőben.”*

A rövid levél – mint bölcsen mondani szokás – olyan, mint cseppben a tenger. A figyelmes olvasónak átadja kora rezdüléseit. Az a jó másfél esztendő, amíg X. Lajos uralkodott (1314. november – 1316. június), a királyság számára belső és külső konfliktusok sorozatát hozta. Nem csak főúri ellenállásra került sor ekkor, hanem nagy társadalmi feszültségek és parasztlázadások is voltak, az egész Nyugat-Európára kiható tartós mezőgazdasági krízis és az éhínség hatására is, melyeket súlyosbítottak a központi hatalom által az országban kivetett elviselhetetlen mértékű adók. Ezek együtt általános válsághelyzetet provokál-

⁴ Fülöp király (1285. október 5. – 1314. november 29.) vadászbaleset áldozata lett. X. Lajos 1314. nov. 29-től 1316. jún. 5-ig uralkodott.

⁵ In: Wailly, Natalis de: Joinville i. m. 450–451.

⁶ A helyes értelmezéshez jó lenne ismernünk Lajos király levelét, ami viszont nem áll rendelkezésünkre. Eszerint feltételezhető, hogy a levélben a király utalt a flamandokkal megkötött korábbi békére.

⁷ Arras városa a 11. századtól Flandria grófjainak kedvelt rezidenciája, fénykora a 13. század második feléig tart, szövőipara és kereskedelme teszi gazdaggá. Akkori lakossága a mai lakóinak számához (35–40 ezer) közelít.

⁸ Orchie francia Flandria egyik határvárosa, melyet Szép Fülöp 1297-ben foglalt el, és amelyet az Athis-sur-Orge-ban kötött egyezmény (1305) értelmében annektált a Francia Királyság. Az összecsapások azonban folytatódtak. (1370-ben majd ismét Flandriáé lesz.)

⁹ Június második vasárnapja 1315-ben június 9-re esett.

tak.¹⁰ Szép Fülöp uralkodásának a végére sikerült eljutni oda, hogy a társadalom szinte minden rétege elégedetlen volt, az átalakulás terhei nyomasztották, lázongott és visszavágyott a Szent Lajos-i „aranykorba.” Az igen erőszakos központosító törekvések ellen ligák alakulnak, a bárói liga vezetője a király nagybátyja, Valois Károly, és az elégedetlen champagne-iak között előkelő helyen szerepel maga Joinville is. A modernség határára érkező Franciaországnak ez az egyik legzűrzavarosabb időszaka; mind a bel-, mind a külpolitikában, mind pedig a dinasztiaán belül drámai dolgok történnek. X. Lajos kiegyezik a lázadókkal, a gyűlölt legistákat és királyi tisztviselőket visszafogja, apja volt nagyhatalmú és sokak által gyűlölt minisztereit (Marigny, Presles, Latilly) „beáldozza”.¹¹ Flandriával már Szép Fülöp uralkodásának utolsó éveit óta ismét véres összecsapások zajlanak, melyek utóda idején csak nagyon rövid időre csillapodnak le. A pontoise-i béke (1312) nem bizonyul tartósnak, s Fülöp, majd X. Lajos hadüzenettel felérő módon nem fogadja III. Robert de Béthune (de Dampierre), Flandria grófja hűbéri hódolatát (1315), megfosztja birtokaitól, és 1315 júliusában támadást indít ellene.

A mozgósítás kapkodó és sikertelen – ennek ékes bizonyítéka a fenti levél is.¹² A hevenyészett és meggondolatlanul vezetett csapatokat július közepén el is mossa a Lys folyó áradása. A királyi seregek költséges (és különösen a határvidék és a szomszédos területek – így Champagne – lakosságát sújtó) vállalkozásai (1312, 1313, 1314) eddig mindig elbuktak. Az újabb katonai kudarcot követően azonban más fontos események is történnek. Ebben az időszakban X. Lajos (egyébként Szent Lajosra hivatkozva) hoz néhány igen előremutató intézkedést: ilyenek a jobbágyság kötelező megváltására (1315. júl. 2.), vagy az apja által kiűzött zsidók visszaengedésére (1315. júl. 28.) vonatkozó dekrétumok.

A király augusztus 19-én ismét megnősül, felesége Magyarországi Klemencia, Anjou Károly magyar király ifjabbik húga.¹³ (A házasságkötés előtt persze meg kellett halnia a király első feleségének, a megtagadott Burgundi Margitnak, akit házasságtörőként meghurcoltak, kopaszra nyírtak és elzártak. Margit leányágon Szent Lajos dédunokája volt.) Lajos

¹⁰ A korszakra ld. Rossiaud, Jacques: A Capeting szintézis. In: Franciaország története I. Szerk. Duby, Georges. Bp., 2005. 335–374.; Carpentier, Elisabeth: A nagy királyság. uo. 394–400.

¹¹ Langlois, Charles-Victor: Saint Louis, Philippe le Bel et les derniers Capétiens directs (1226-1338). T. III.2. In: Histoire de la France depuis les origines jusqu'à la Révolution. dir. Lavis, Ernest. Paris, 1901. 302–311., 367–372.

¹² Mint Joinville válaszából látjuk, nyolc napra volt szükség ahhoz, hogy a mozgósítást elrendelő, tehát nagy fontosságú levél elérkezzen Champagne *sénéchal*jához. (A Párizs–Joinville távolság 250–300 km.)

¹³ Magyarországi Klemencia (1293–1328), aki Magyarországon soha nem járt, a magyar királyi címet 1290-tól viselő Anjou Martell Károly (1271–1295) és Habsburg Klemencia (1262–1295) leánya. Ferré, Rose-Marie: Clémence de Hongrie (1293-1328) et les œuvres pour la mort: entre patronage religieux et revendication dynastiques. In: Gaude-Ferragu, Rose-Marie–Vincent-Cassidy, Cécile (dir.): „La Dame du Cœur.” Patronage et mécénat religieux des femmes du pouvoir dans l'Europe des XIVe-XVIIe siècles. Rennes, 2016. 231–242. Barta Annamária: Magyarországi Klemencia kapcsolatai Magyarországgal. In: Francia–magyar kapcsolatok a középkorban. Szerk. Györkös Attila–Kiss Gergely. Debrecen, 2013. 81–94.

király néhány biztató kormányzati kísérletét azonban gyorsan lezárja egy „sportbaleset” következtében bekövetkezett értelmetlen halála.¹⁴

A X. Lajosnak írott levél tehát ebben a történeti kontextusban született, és azért is érdekes, mert élesen rávilágít a teljes kormányzati fejetlenségre, rögtönzésekre és mert – finoman, de egyértelműen – kifejezésre juttatja Joinville ezzel kapcsolatos véleményét is. A fenti nehézségeknek és a kialakult feszült gazdasági, társadalmi és politikai helyzetnek Joinville történeti művében a részleteket illetően szinte semmi nyoma. Joinville azonban könyvében rendszeresen összehasonlítja Szent Lajos korát a Szent Lajos utáni világgal. Rendre a keresztény szintézis nagy korszakát idézi, melyet az *igazságosság*, a *béke és keresztény rend* jellemez, amely számukra (és egyre inkább minden rendű és rangú személy számára) a Francia Királyság „aranykora.”¹⁵ Ennek Szép Fülöp országlása alatt azonban a nyomát sem, sőt, az ellenkezőjét látják. A rendre visszatérő, moralizáló gondolatmenetében, a *sénéchal* szinte minden területen (az öltözködéstől a kormányzásig) a szent királyt állítja példaként az utódai elé.¹⁶ Néhol keményen fogalmaz, és igencsak megszívlelendő jó tanácsokat osztogat: valójában széles társadalmi csoportok véleményét közvetíti, amikor a szent király politikájának szószólójaként lép föl, és világossá teszi, hogy azoktól a gonoszságoktól, melyeket halála után elkövettek, a szent király „irtóztott volna”.¹⁷ Joinville X. Lajos királynak írott levele, hangvétele és a benne foglalt kódolt üzenete ugyanebbe a logikába illeszkedik, ebben az összefüggésben is értelmezendő.

A szöveg elemzésekor azonnal feltűnik, hogy a levél bevezető mondata – néhány kisebb módosítással – gyakorlatilag azonos Joinville X. Lajoshoz címzett ajánlásának bevezetőjével. (Talán ez is utal arra, hogy a két szöveg időben egymástól nem nagy különbséggel készült): „*Jó urának, Lajosnak, a francia király fiának, ki Isten kegyelméből Navarra Királya, Champagne és Brie palotagrófja, üdvözlét, szeretet és tisztelet Jean de Joinville-től, az ő champagne-i sénéchaljától, ki őt szolgálni kész.*”¹⁸

¹⁴ Ő az a francia király, aki a labdajáték („jeux de paume”) során fölhevülve jeges bort ivott, ami végzetesnek bizonyult számára. X. Lajos uralkodására ld. Langlois, Charles-Victor: Saint Louis i. m., 265–272.; Favier, Jean: Dictionnaire du Moyen Age. Paris, 1994. 594.

¹⁵ Rossiaud, Jacques: A Capeting szintézis i. m. 361–364.

¹⁶ Mint ahogy a Szent Lajos kanonizációját elbeszélő ünnepélyes és fennkölt pillanat magaslatából szólva mondja: „*Mindez (a szentté avatás) óriási örömet jelentett, s jelent ma is az egész Francia Királyságnak, s kiváltképpen nagy dicsőséget minden ivadékanak, akik jótéteményeikkel őt követni törekcsenek. Nagy szégyen azonban utódai közül mindazoknak, akik a nyomába lépni e nemes cselekedetek terén nem serénykednek. Bizony mondom, nagy szégyen háramlik minden leszármazottjára, akiket cselekedetükben a rossz vezérel, ujjal fognak mutogatni majd rájuk, s mondják, hogy a szent király, akitől származnak, irtóztott volna ily gonoszságot elkövetni.*” Joinville, Jean de: Szent Lajos i. m. § 761.

¹⁷ Hogy mi az üzenete az utódoknak e téren, azt – mint láttuk – már könyvének ajánlásában is megfogalmazta: „*hogy ön és fiverei és mások is, akik majd hallják, jó példákat találhassanak benne, s eme példákat a gyakorlatba átültsék, hogy Isten majd megjutalmazza őket.*” Uo. § 9.

¹⁸ Itt pontosítottam a szövegkiadás fordításának a szövegét is. Uo. § 1. Joinville könyvének a kezdő szövege: „*A son bon siegnour Looÿs, fils du roy de France, par la grace de Dieu roy de Navarre, de Champagne et de Brie conte palazin, Jehan, sire de Joinville, son seneschal de Champagne, salut et amour et honneur et son service appareillé.*” Joinville, Jean de: Vie de saint Louis. Ed. Monfrin, Jacques, „Classiques Garnier”, Paris, 1995. § 1. A levél kezdő sorai: „*A son bonsiegnour Loys, par la*

Az eltérés – mint látjuk – csupán annyi, hogy a levél megszólításában már nem szerepel a „*Champagne grófja és Brie palotagrófja*” titulus (ez a kettő együtt volt használatos). Ennek az a magyarázata, hogy az a méltóság legkésőbb Jeanne / Johanna királyné halálával (1305. április 2.) valójában már megszűnt, illetve feloldódott a királyi dominiummá vált fejedelemség státusában. Lényegtelennek tűnhet, de mégsem az. Ebből ugyanis az következik, hogy Joinville esetében nem csak saját tisztének megnevezése, hanem megbízatásának természete is változott: János úr itt már nem úgy szerepel, mint *Champagne sénéchalja*, hanem mint *a király champagne-i sénéchalja* – tehát a „*son seneschal de Champagne*” változatot használja.¹⁹ Joinville ekkor már nem főhűbérurának, a grófnak, a champagne-i felső arisztokrácia egyik legfontosabb udvari méltóságát viselő bárója, hanem valójában a király hivatalnokja. Tudatosan vagy sem, könyve korábbi, Lajosnak címzett ajánlásában a fenti „*Champagne grófja és Brie palotagrófja*” cím még benne volt: talán figyelmeztetésként, hogy Lajosnak ezen a téren is maradtak kötelezettségei? Nincs róla adat, de Joinville felfogásától egy ilyen figyelmeztetés gondolata biztosan nem állt nagyon messze.

A szöveg ugyan tisztelettudónak tűnik, de nem nehéz benne fölfedezni a királlyal szembeni csalódottságot, és meghallani a szinte gunyoros hangot. „*azt mondta, hogy békét kötött a flamandokkal; és mivel, uram, elhittük, hogy ez úgy igaz*” – mondja. A megszólítás pedig biztosan nem véletlen: a hangvétele egyszerre bizalmas és kioktató, ráadásul János úr egy kissé sajátosan mentegetődő (de nem igazán bocsánatot kérő) fordulattal valójában nem tompítja, hanem inkább még nyomatékosítja is ezt a benyomást. Sőt, a hangsúly, amivel Isten segítségét kéri a vállalkozásra („*Isten legyen a segítségére!*” – persze azért az ő emberei is készülnek),²⁰ nem hangzik igazán meggyőzően.

A levelet olvasva olyan érzésünk támad, hogy *sénéchalja* nem tartja nagyra új királyának politikáját, és nincs jó véleménye a Flandria elleni akcióiról sem. A levélből kiolvasható kissé ironizáló neheztelés tökéletesen beleillik azoknak a megjegyzéseknek a sorába, amelyeket – mint láttuk – Joinville Szent Lajos életében, különösen pedig a halála után, a szent király utódaival (kezdetben főleg a fiával) szemben használt, sőt, több is annál. Az előbbieket többnyire nevelő célzatú, néhol kioktató (sőt, „morgó-öregember” stílusú) figyelmeztetések, mint például az olyan megjegyzés, amelyet „*a most uralkodó király apjának*” (III. Fülöp) ifjúkori öltözködésére vonatkozóan tett.²¹ (Egyébként nem lenne meglepő, ha – mint a történeteiből gyaníthatni lehet – „a szent király barátja” – méltóságával és aurájával fellépő *sénéchal* a gyakori kioktató megjegyzéseivel nem lett volna mindig nagyon népszerű Szent Lajos udvarában és leszármazottai körében.) Az utóbbiak azonban már kormányzásuk lényegét érintik.

---

grace de Dieu, roy de France et de Navarre, Jehans sires de Joinville, ses senechaix de Champagne, salut et son servise apparelié.” Wailly, Natalis de: Joinville i. m § 853.

¹⁹ Joinville, Jean de: Vie de saint Louis i. m. § 1. A Joinville első kiadói által használt szövegeket a legrégebb szöveg hagyományának tekintik. Mind Antoine Pierre De Rieux (1547), mind pedig Claude Ménard (1617) kiadásában a „*sénéchal de Champagne*” és nem a „*son Sénéchal de Champagne*” – kifejezés szerepel. Az első kiadásokra ld. Csernus Sándor: Jean de Joinville történetének kéziratai, első kiadásai és a könyvnyomtatók felelőssége. In: MONOKgraphia. Tanulmányok Monok István 60. születésnapjára. Szerk.: Nyerges Judit–Verók Attila–Zvara Edina. Bp., 2016. 132–137.

²⁰ Joinville, Jean de: Vie de saint Louis i. m. 854.

²¹ III. Fülöp öt helyen jelenik meg a történetben, ebből kétszer dorgálást kap. Joinville, Jean de: Szent Lajos i. m. § 25, 37, 738–739, 755.

Joinville pedig nem téved: tudván tudja, hogy annak a világnak, és mindannak, amit ő és az őt megelőző bárói-lovagi generációk hittek, szolgáltak és képviseltek, a fő ellensége a „legista király,” vagyis maga Szép Fülöp – pontosabban ekkor már az a politika, amit ő képviselt. Fülöp király egyébként a Szent Lajos-kultusz legfőbb és legtudatosabb propagátora. Tudjuk, hogy 1308. május 17-én Szent Lajos kultuszának növelése és további terjesztése érdekében – és kifejezetten politikai szándékkal – szétosztja a „Szent” ereklyéit a királyság urai és egyházai között. (S nem is ez az első ereklyeosztó kampány a királyi udvarban).²² Joinville azonban nem kerül be azoknak a körébe, akik ebben a kegyben részesülhettek. Nyilvánvaló, hogy Fülöp a szent király ereklyéit nem érzelmi alapon osztogatta, és hogy nem volt számára olyan érv, amely mellett szólt volna, hogy Champagne *sénéchalja* ilyen kivételes, „politikai természetű” kultikus értékhez és a vele együtt járó óriási tekintélyhez jusson. Okkal feltételezhető, hogy Szép Fülöp számára Joinville kérésének a teljesítése egyszerűen nem volt fontos, és úgy vélte, hogy nem lett volna semmi hozadéka.²³ Joinville pedig alaposan megbántva érezhette magát. A király és Joinville kapcsolatában ezzel megjelenik egy mélyen negatív, konkrét személyes szál is.

Fülöp halálát követően azonban Joinville (különösen, hogy immár az a Lajos a király, akinek pár évvel korábban a művét ajánlotta) talán okkal számíthatott más elbánásra. Arra, hogy ha már azt a kívánságát, hogy Szent Lajos-ereklyéhez jusson, Fülöp nem teljesítette, a trónon őt követő fia – mintegy a könyv megírásával tett újabb szolgálatok elismeréseként – majd megteszi.²⁴ Tudjuk, hogy nem így történt és talán ennek is megvan a maga oka. Az általános bárói lázadás óta, mely Szent Lajos tiszteletét (s ezzel a „Fülöp-i modernizáció” visszautasítását) tüzte a zászlajára, a helyzet más megvilágításba kerülhetett. Nem valószínű, hogy X. Lajos (vagy az ő tanácsadói) ne éreztek volna veszélyt abban, hogy a champagne-i lázadás egyik aktív vezetője, a szent király barátjaként, bizalmasaként és harcostársaként ismert *sénéchal*, a saját várkápolnájában Szent Lajos-ereklyét őrizhet. Valószínűleg nem kellett volna sok ahhoz, hogy Joinville vára a bárói ellenállás Szent Lajos aranykora újbóli eljövételében bízó erőinek természetes szellemi és szervezési központjává váljon. A szent ereklyéjét János úr érzelmi alapon szerette volna joinville-i egyháza Szent Lajos oltárára helyezni: de hát ő nem csak a szent királyhoz kötődött, hanem mindahhoz, amit az uralkodó az ő számára és országa számára jelentett. A *sénéchal*nak azonban – eszerint – a Szent „*nevének örökösében*” is csalódnia kellett.

Ezért nem tarthatjuk kizártnak azt sem, hogy a levél kesernyés hangvételét a X. Lajosnak ajánlott könyv utolsó részében oly költőien (lásd: Joinville álma), de eléggé direkt formában megfogalmazott kérés végső nem teljesítése által okozott csalódottság és lemondás is befolyásolhatta. Ugyancsak tanúskodik levél arról is, hogy a *sénéchal* – kilencven esztendő s kora ellenére – képesnek tekinti magát arra, hogy megfeleljen a hivatalával együtt járó, fizikailag is komoly kihívást jelentő mozgósítási feladatoknak, és jelezze, hogy

²² Le Goff, Jacques: Saint Louis. Paris, 1996. 573–574. (Ekkor már csak a szent király csontereklyéiről lehetett szó.)

²³ Paris, Gaston: Jean, sire i. m. 457.

²⁴ Emlékeztetőül: „*S elmondtam ezeket a dolgokat Lajos királynak, aki nevének örököse, hogy úgy tűnik nekem, hogy tetszésére lenne Istennek és a mi szent királyunknak, Lajosnak, ha megszerezné a szent igaz testének ereklyéit, és elküldené őket a mondott Szent Lőrinc-kápolnába, Joinville-be, hogy mindazok, akik oltára elé járulnak, még nagyobb áhítatot érezzenek.*” Joinville, Jean de: Szent Lajos i. m. § 768.

ő, fegyelmezett vazallusként, továbbra is kész hadba vonulni királya hívó szavára. Joinville élete utolsó szakaszában is büszke lovag, rátarti báró marad. Egy immár *de jure* nem létező, dicső múltú feudális grófság – „Champagne-ország” – *sénéchal*ja, méltóságteljes nagyura.

Az általa valószínűleg nem sokra tartott királyához küldött levélnek eszerint van egy primer, udvarbírói-adminisztratív funkciója, mint minden más hasonló dokumentumnak. De jól láthatóan van más rendeltetése is: nem véletlenül tartják számon ezt a levelet Joinville művei között, és nem sorolják be udvarbírói-jogszolgáltatói tevékenységének adminisztratív iratai közé. Van ugyanis ennek a levélnek még két további dimenziója: egy általános és egy személyes. Az előbbi a királyi politikáról mond áttételes, de negatív ítéletet, az utóbbi pedig János úr stílusát és személyiségét adja vissza, annak megismeréséhez nyújt újabb adalékot.

Emellett érzékelní lehet belőle a lemondást, továbbá azt is, hogy az élete utolsó időszaka-hoz közelítő *sénéchal* már oly távolra került a királyi udvar és politika az ő számára egyre idegenebb mentalitásától, mint korábban még soha. S talán ezt nem is bánja. A feudális bárók korábbi világa a szeme láttára enyészik el. A kiépülő új világ taszítja. Elköszönőben van. Méltóságteljes ember, aki kötelességtudatát, büszkeségét, diszkrét és bölcs humorát egyaránt megőrzi. S képes marad arra, hogy ha csak egy, mindössze néhány mondatos levelet ír, akkor is felvillantsa ugyanazt a szellemiséget és egyéniséget, mely a többi, korábbi művében megjelenik. A levél tehát szellemében egy letűnt korszak bárójának a búcsúlevele is, melynek írója látja a hűbéri kor lovagvilágának összeomlását, de annak értékeiből egy jöttányit sem enged.